

DR ANNA ZELLMAN

Olsztyn

ZAANGAŻOWANIE OJCA W PROCES HOLISTYCZNEJ KATECHIZACJI DZIECKA W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM

Jednym z dominujących obecnie w polskiej katechetyce kręgów tematycznych jest współpraca szkolnego nauczania religii z rodziną i parafią oraz problematyka z tym związana. Pisze się wiele o współczesnych zagrożeniach dla środowiska katechezy rodzinnej oraz o potrzebie nowego, holistycznego modelu katechezy rodzinnej, wskazując na potrzebę korelacji i integracji wychowawczych oddziaływań rodziny ze szkołą i parafią¹ Coraz częściej uwaga badaczy skoncentrowana jest na specyfice i znaczeniu oddziaływania katechetycznego rodziców chrześcijańskich. Akcentują oni wpływ rodziców na kształtowanie się obrazu Boga u dzieci i nabywanie pierwszych doświadczeń religijnych² Znacznie mniej zainteresowania wzbudza natomiast zaangażowanie ojca w proces katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym. Nie ulega jednak wątpliwości, iż katechetyczne wspomaganie wychowanka w rozwoju religijnym dokonuje się przy udziale ojca. Nieliczni ojcowie są obecni w procesie katechizacji bezpośrednio, świadomie i aktywnie, wielu nie wykazuje nawet zainteresowania rozwojem religijnym dziecka, a jednak w jakiś sposób oddziałują na proces szkolnej katechizacji. To, jak ojcowie uczestniczą w rozwoju religijnym dziecka i jaką zajmują postawę wobec katechezy szkolnej, przenika bowiem do konkretnej relacji wychowawczej ucznia z katechetą. Dlatego powstaje pytanie, co można zrobić w procesie zaangażowania ojca w katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym, aby zmniejszyć natężenie zachowań o charakterze biernym, obojętnym, wychowawczym i areligijnym oraz zwiększyć częstotliwość występowania u ojców zachowań katechetycznie pożąda-

¹ Na te aspekty zwracają uwagę m.in.: S. Dziekoński, Rola rodziców w chrześcijańskim wychowaniu potomstwa, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000, s. 169-184; E. Osewska, *Katecheza rodzinna*, w: *Katechetyka szczegółowa*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 255-292; Tamże, *Katecheza w rodzinie – prawda i złudzenia*, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, dz. cyt., s. 41-62; Tamże, *Komunikacja wiary w rodzinie*, „*Katecheta*”, 39(1995) nr 3, s. 139-143; J. Stala, E. Osewska, *Fundamentalne podstawy i obszary katechezy rodzinnej*, Tarnów 2000; J. Stala, *Rodzina naturalnym środowiskiem dla katechezy*, „*Paedagogia Christiana*”, 2001 nr 1, s. 71-90.

² Interesująco piszą o tym np.: J. Bagrowicz, B. Makowska, *Wpływ rodziców na proces kształtowania się obrazu Boga u dzieci do szóstego roku życia w świetle literatury pedagogicznej*, „*Paedagogia Christiana*”. 2000 nr 2, s. 147-156.

nych? Jedną z możliwości jest włączanie ojców do realizacji zadań związanych z przygotowaniem do I spowiedzi i Komunii świętej, które warunkują przejawianie zachowań wspomagających proces katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym.

Tok poniższych analiz zostanie ujęty w czterech punktach: 1) holistyczne ujęcie katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym we współczesnych polskich dokumentach katechetycznych; 2) misja wychowawczo-katechetyczna ojca; 3) udział ojca w katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym; 4) trudności i ograniczenia w zakresie współpracy ojca z katechetą; 5) wnioski i postulatory katechetyczne.

1. Holistyczne ujęcie katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym we współczesnych polskich dokumentach katechetycznych

Problematyka katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym adresowana jest do uczniów klas 1-3 szkoły podstawowej, czyli dzieci w wieku 7-9 lat. Znalazła ona należne miejsce we współczesnych, polskich dokumentach katechetycznych. Do najważniejszych z nich należą wydane przez Konferencję Episkopatu Polski: *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*³, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁴, i *Program nauczania religii*⁵. Również w dokumentach *II Polskiego Synodu Plenarnego*⁶ znajdują się informacje dotyczące pośrednio lub wprost katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Sięgając do wyżej wymienionych dokumentów katechetycznych można znaleźć holistyczne, czyli pełne, zintegrowane ujęcie poszczególnych komponentów katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym, w którym ważne są dostosowane do charakterystycznych cech rozwoju psychofizycznego i społeczno-religijnego uczniów⁷ zarówno treści, zadania i metody, jak też procedury współpracy z rodziną i parafią. Do istotnych aspektów, wyjaśniających fenomen katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym, należy przypomnienie

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (=PDK), Kraków 2001.

⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (=PPK), Kraków 2001.

⁵ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii* (=PNR), Kraków 2001.

⁶ Zob. i por. np. II Polski Synod Plenarny, „Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu”, w: II Polski Synod Plenarny, Poznań 2001, s. 49-63.

⁷ Problematyka ta zasługuje na oddzielne opracowanie. Interesujące omówienie jej podstawowych aspektów można znaleźć np. u: J. Kostorz, *Dydaktyka katechezy dzieci*, w: *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, red. R. Chałupniak, J. Kostorz, Opole 2002, s. 130-161; tenże, *Katecheza dzieci w młodszym i średnim wieku szkolnym*, w: *Katechetyka szczegółowa*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 65-68, 76-104.

o tym, że „wypełnia [ona] założenia katechezy inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii”⁸ „Ze względu na procesy socjalizacji religijnej zachodzące w tym okresie rozwojowym, [ta kategoria katechezy] posiada dla wspólnoty wierzących bardzo ważne znaczenie”⁹ Jej podstawowym celem jest inicjowanie wychowania religijno-moralnego uczniów w duchu sakramentu chrztu, pokuty i Eucharystii nie tylko poprzez przygotowanie intelektualne do sakramentu pojednania i Eucharystii, ale także poprzez kształtowanie postaw liturgicznych, modlitewnych i moralnych¹⁰ Dlatego zwraca się uwagę na to, że katecheza szkolna ma prowadzić dzieci do kontaktu z Bogiem w liturgii i sakramentach świętych, budząc jednocześnie radość z bycia uczniem i świadkiem Chrystusa¹¹ W zakres tak ukierunkowanych działań katechetycznych w młodszym wieku szkolnym wchodzi także organizowanie katechezy parafialnej. Stopniowe zaznajamianie uczniów z bliskim i przyjaznym ludzkiem Bogiem, wprowadzanie uczniów w rozpoznawanie i religijną interpretację znaków oraz symboli związanych z celebrowaniem sakramentów w Kościele, jak też coraz głębsze nawiązywanie i rozwijanie więzi osobowej z Jezusem przebaczącym grzechy i dającym się ludziom w Eucharystii nie jest możliwe bez katechezy parafialnej. Inicjacja w sakramenty dokonuje się bowiem we wspólnocie Kościoła i ma swoje uprzywilejowane miejsce w parafii. Dlatego w dokumentach programowych katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym zwraca się szczególną uwagę na potrzebę organizowania różnych spotkań pastoralnych w parafii, zwłaszcza Mszy świętych i nabożeństw, w których winni uczestniczyć nie tylko uczniowie, ale także ich rodzice. Szkolne nauczanie religii ma natomiast charakter pośredniego przygotowania do sakramentów pokuty i Eucharystii.

Z analizy merytorycznej *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* i *Programu nauczania religii* wynika, że szczególny akcent w katechezie dzieci w młodszym wieku szkolnym położony jest kolejno na: świat bosko-ludzki wartości, jakie są udziałem dzieci od chwili chrztu świętego (klasa I), spotkanie z Chrystusem w sakramencie pojednania i Eucharystii (klasa II) oraz na rozwijanie więzów łączących dzieci z Bogiem poprzez coraz bardziej świadome korzystanie z sakramentu Eucharystii i pokuty, jak też trwanie we wspólnocie Kościoła (klasa III). Jednocześnie autorzy podkreślają potrzebę odwołania się do międzyludzkich zachowań związanych z życiem w rodzinie, szkole, grupie rówieśniczej, w szczególności do tych, które dotyczą zapraszania, gościnności, słuchania, odpowiadania, przeproszania i przebacza-

⁸ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Jesteśmy dziećmi Bożymi” Program nauczania religii dla klas I-III szkoły podstawowej, AZ-1-01/1, w: PNR, s. 11.

⁹ PDK 105.

¹⁰ Tamże.

¹¹ PDK 106.

nia, dziękowania, przedstawiania się i obdarowywania, przyjaźni, by wyjaśnić je w świetle wiary¹² W ten sposób zmierza się do wspomagania dzieci w młodszym wieku szkolnym do patrzenia na życie w perspektywie chrześcijańskiej i uzdalnia do dawania Bogu odpowiedzi na Jego Miłość. Z tym wiąże się integralnie wspieranie wychowanków w rozwoju moralnym, szczególnie w poznawaniu, rozumieniu oraz przyswajaniu norm i wartości moralnych, tworzeniu hierarchii wartości, formowaniu sumienia, dokonywaniu wyborów czynów moralnie dobrych, jak też wychowanie do modlitwy, kształtowanie obrazu Boga i wdrażanie do praktyk religijnych¹³

Sprawą szczególnej wagi jest wyjaśnianie: istoty grzechu i różnych jego wielkości, wdrażanie do praktykowania osobistego rachunku sumienia oraz innych działań związanych z przystępowaniem do sakramentu pokuty, takich, jak np. żal za grzechy, postanowienie poprawy¹⁴ Autorzy dokumentów programowych katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym zalecają praktykowanie rachunku sumienia podczas lekcji religii – jako modlitwy końcowej razem z aktem pokutnym oraz akcentowanie wezwania do czynienia dobra. Wskazują na konieczność podejmowania tych problemów w kontekście wyjaśniania przykazań Bożych i kościelnych¹⁵

Jednym ze szczególnych elementów całościowej katechizacji dzieci w młodszym wieku szkolnym jest podejmowanie systematycznej współpracy z rodzicami dzieci w młodszym wieku szkolnym i zaangażowanie ich w różne formy spotkań pastoralnych, ukierunkowanych na przygotowanie dzieci do świadomego, czynnego, owocnego i pogłębionego udziału we Mszy świętej. Celem tych spotkań jest także „wyczulenie rodziców na ich ogromną rolę w doprowadzeniu dzieci do pełnego uczestnictwa w Eucharystii.”

Kolejny element katechezy dzieci w młodszym wieku szkolnym dotyczy podejmowania systematycznej, wpisanej w całokształt działań katechetycznych, współpracy z rodzicami. Autorzy „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” podkreślają potrzebę różnych spotkań z rodzicami dzieci w młodszym wieku szkolnym, szczególnie uczniów klasy II i III¹⁶ Należy organizować je dla rodziców jednej klasy lub przynajmniej jednego poziomu wiekowego i w formie warsztatów, dialogu, wspólnej pracy. Celem tych spotkań jest pogłębienie wiary przez odpowiednio dobraną tematykę oraz

¹² Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Jesteśmy dziećmi Bożymi” Program nauczania religii dla klas I-III szkoły podstawowej, AZ-1-01/1, art. cyt., s. 11-40; PPK, s. 22-33.

¹³ Tamże.

¹⁴ Szerzej na ten temat pisze m.in. J. Kostosz. Autor podaje praktyczne uwagi dotyczące tych kwestii, związanych z przygotowaniem do sakramentu pojednania i Eucharystii. Zob. i por. J. Kostorz, Katecheza dzieci w młodszym i średnim wieku szkolnym, art. cyt., s. 85-100.

¹⁵ Zob. i por. PPK, s. 24-30.

¹⁶ Zob. i por. Tamże, s. 32.

zaangażowanie rodziców w świadome, skorelowane z katechezą szkolną i parafialną wychowanie religijne¹⁷. Systematycznie prowadzone spotkania z rodzicami dzieci w młodszym wieku szkolnym wymagają uzupełnienia o działania angażujące rodziców w przygotowanie liturgii, celebracje, pielgrzymki, dni skupienia, rekolekcje, rocznicę Dnia I Komunii świętej¹⁸.

Powodzenie w przygotowaniu dzieci do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej nie zależy wyłącznie od wyżej wymienionych elementów, ale od właściwie dobranych form, metod i środków dydaktycznych. Autorzy polskich dokumentów katechetycznych podkreślają potrzebę wykorzystania własnej aktywności dziecka i zastosowania interesujących sposobów asymilacji wiedzy. Zwracają uwagę na metody, które pozwalają dzieciom poznawać i przeżywać określone prawdy wiary, wiążąc emocjonalnie z nimi oraz wyzwalając działanie. Są to inscenizacje, dramatyzacje, przedstawienia ról, prace z obrazem, metody plastyczne, gry dydaktyczne i zabawy. Akcentują jednocześnie, iż stosując metody słowne (np. opis, opowiadanie, pogadankę) należy odnieść je do konkretnych osób i wydarzeń, zwłaszcza do wzorców postaci biblijnych i świętych. Wśród form organizacyjnych zajęć katechetycznych proponują nie tylko tradycyjne lekcje religii, lecz także wycieczki, zajęcia konstrukcyjno-praktyczne, celebracje, procesje, adoracje. Te metody i formy należy wzbogacać o śpiew i różne środki audiowizualne¹⁹.

Autorzy polskich dokumentów katechetycznych, ukazując potrzebę wspierania wychowanka w intelektualnym, emocjonalnym i religijnym rozwoju, często akcentują ważną rolę nauczyciela religii. Dziecko przejawia bowiem tendencję do naśladowania zachowań osób znaczących. Potrzebuje przykładu chrześcijańskiego postępowania i świadectwa modlitwy ze strony rodziców i innych osób przynależących do rodziny oraz wychowawców, dlatego w rozwoju religijnym istotna jest postawa wiary i modlitwy rodziców, katechetów, duszpasterzy, wychowawców chrześcijańskich. W tym procesie wychowania ważną rolę ma do spełnienia także ojciec.

2. Misja wychowawczo-katechetyczna ojca

Właściwie realizowane wychowanie wymaga aktywnego udziału zarówno matki, jak też ojca. Wypełnianie misji wychowawczo-katechetycznej ojca rozpoczyna się z chwilą akceptacji dziecka w łonie kobiety. Wymaga budowania wewnętrznej więzi z dzieckiem od chwili poczęcia. Różni się jednak od misji matki, mimo iż jej realizacja dokonuje się w powiązaniu z oddziaływaniem matki i decyduje o komplementarności wartości tych ról. Osoba ojca jest

¹⁷ PPK, s. 32.

¹⁸ Tamże, s. 33.

¹⁹ Tamże, s. 31.

istotna dla równowagi i rozwoju dziecka oraz właściwego funkcjonowania wspólnoty rodzinnej. Wyprowadza on dziecko ze ścisłej relacji z matką, pomaga mu w rozwinięciu samodzielnego „ja” oraz uzdalnia do budowania, wzmacniania, rozwijania i wzbogacania partnerskich relacji z innymi osobami, zwłaszcza z płcią odmienną²⁰

Wychowawcza misja ojca w początkowym rozwoju dziecka wydaje się minimalna przy maksymalnej roli matki. Z czasem jednak – w miarę dojrzewania dziecka – rola ojca stopniowo wzrasta i przybiera na znaczeniu. Jest określana przez stan życia emocjonalnego samego ojca. Dojrzała i pełna miłości postawa ojca ma decydujący wpływ na życie dziecka. Ubogaca dziecko stałością, bezinteresownym darem, duchem ofiary, czasem poświęconym dziecku, życiową mądrością, stawianymi wymaganiami, wspomaganie w nabywaniu umiejętności odpowiedzialnego podejmowania zadań²¹

Ojciec jest tym, który nie tylko przekazuje życie, ale także za które staje się odpowiedzialny. Jego działania związane z realizacją ojcostwa koncentrują się wokół służby, opieki nad dzieckiem i żoną oraz rozwoju życia już zrodzonego. Zapewnia on dzieciom poczucie bezpieczeństwa i uczuciowe wsparcie²². Dzięki ojcu dziecko nabiera pewności siebie, wiary we własne siły, umiejętności radzenia sobie z trudnościami życiowymi. Jednocześnie ojciec otwiera dziecko na świat zewnętrzny, wprowadza w życie społeczne oraz wspomaga je w nabywaniu zdolności kontaktowania się ze społeczeństwem, brania odpowiedzialności za siebie i za drugich. Spełnia on przy tym rolę mistrza – przez to, iż uwrażliwia jego sumienie, uczy uczciwości, odpowiedzialności, rozeznania wewnętrznego, sprawiedliwego i prawego traktowania ludzi oraz sztuki życia w świecie. Niezbędna jest tu jednoznaczna i konsekwentna postawa ojca wobec norm moralnych i zasad postępowania, potwierdzona świadectwem jego życia²³

Ojciec jest wzorem męskości dla dziecka i przez to uczy je roli właściwej dla danej płci. Sposób, w jaki ojciec zajmuje się synem i córką warunkuje jakość rozwoju osobowego, zwłaszcza kształtowanie się u nich własnej tożsamości kobiecej i męskiej oraz orientacji uczuciowej i seksualnej²⁴. Ojciec utwierdza córkę w jej kobiecości i przekazuje jej pierwszy obraz mężczyzny.

²⁰ W. Eichelberger, Gdzie jest ojciec? „Życie Duchowe”, 36(2003), s. 46-47.

²¹ J. Augustyn, Dojrzewanie do ojcostwa, w: Ojcostwo, dz. cyt., s. 13-19; F. Płonka, Ojcostwo, „Służba Życiu”, 7(1999) nr 2, s. 31-33.

²² A. Urbaniak, Ojcostwo: dar i zadanie, w: Horyzonty ojcostwa, red. A. Garbarz, Rzeszów 2000, s. 14-15.

²³ J. Augustyn, Co matka i ojciec dają dziecku?, w: Macierzyństwo, red. J. Augustyn, Kraków 1998, s. 17.

²⁴ Papieska Rada ds. Rodziny, Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie, w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. II, Kraków 1999, 59.

Przejrzysta więź emocjonalna ojca z córką pomaga jej w relacjach z chłopcami i mężczyznami. Sprawia też, że dziewczyna jest bardziej naturalna, prosta i pewna swojej kobiecej wartości oraz zdolna mężnie stawić czoła męskiej niewrażliwości czy też przemocy. Chłopcy natomiast w kontakcie emocjonalnym z ojcem dowiadują się, kim jako mężczyźni powinni być, jak powinni przeżywać swoją męskość i jak ją traktować i co o sobie myśleć. Przejmują także jego poczucie godności, sposób patrzenia na rodzinę, na kobiety, małżeństwo. Dzięki ojcu chłopcy odkrywają własną tożsamość osobową, poznają ludzką seksualność. Jednocześnie ojciec pomaga chłopcu w przygotowaniu do okresu dojrzewania i właściwym traktowaniu kobiety – jako towarzyszkę życia, osoby będącej dopełnieniem mężczyzny. Doświadczenie pozytywnej relacji z ojcem może ułatwiać przejście syna do fazy ojcostwa. Jeśli bowiem chłopiec w dzieciństwie spotkał się z zainteresowaniem ojca, przyjaźnią, wybaczeniem i poszanowaniem swoich praw, łatwiej mu taki wzorzec przenieść do własnej rodziny, i odwrotnie – lekceważony w młodości przez ojca, zacznie częściej stosuje wobec swoich dzieci przymus, wpaja im poczucie winy, zachowuje się wrogo²⁵. Dlatego jest rzeczą istotną, by ojciec mówił dzieciom o sobie, swojej pracy zawodowej, swoich oczekiwaniach, trudnościach związanych z dorastaniem, byciem mężem i ojcem. W ten sposób każde dziecko może nabywać właściwe odniesienie do dwóch ról: żony-matki, męża-ojca w rodzinie²⁶.

Świadome i dojrzałe wypełnianie naturalnych ról ojcowskich wymaga odwołania się do prawdziwego ojcowskiego obrazu Boga. To właśnie ścisły związek mężczyzny z Bogiem i doświadczanie Miłości Ojca Niebieskiego warunkuje właściwe wypełnianie przez ojca jego misji katechetycznej²⁷. Umożliwia bowiem świadomy i aktywny udział ojca w wychowaniu religijnym dziecka. Od przepełnionej miłością, życzliwością i dobrocią postawy wychowawczej ojca zależą doświadczenia religijne dziecka, szczególnie wytworzenie się pojęcia Boga. Dziecko, identyfikując się z ojcem może łatwiej nawiązać bliską więź z Bogiem. Z klei przekazywane w atmosferze bliskości i więzi uczuciowej pouczenia moralne ojca i przekaz treści religijnych wpływają na prawidłowe kształtowanie się sumienia i formowanie światopogląd dziecka²⁸. Ważne jest także świadectwo wiary składane przez ojca. Dziecko, widząc swojego ojca modlącego się, nie tylko w kościele, ale także w różnych okolicznościach np.: w domu, w samochodzie, na łonie przyrody, może obserwować bliską, osobową relację między swoim ojcem a Bogiem oraz integrację podstawowych do-

²⁵ M. Bieńko, Tęsknota za ojcem, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 43(2003) nr 10, s. 20-24.

²⁶ Tamże.

²⁷ J. Augustyn, Dojrzewanie do ojcostwa, art. cyt., s. 18; tenże, Przewodnik po ojcostwie, Kraków 2003, s. 10-11.

²⁸ J. Pulikowski, Warto być ojcem, Poznań 1998, s. 66.

świadczeń z rzeczywistością wiary²⁹ W ten sposób ojciec wspiera dziecko w nawiązywaniu osobistej relacji z Bogiem i uznawaniu motywów religijnych, dzięki którym będzie mogło rozwijać określone postawy moralno-społeczne³⁰

Wypełnianie wyżej opisanych funkcji i zadań, związanych z misją wychowawczo-katechetyczną ojca, wymaga systematycznego, codziennego ofiarowania dziecku trochę czasu³¹ Dokonuje się w dwojaki sposób: niezamierzony i zamierzony, czyli przez model osobowości, postaw, zachowań, jakie prezentuje ojciec oraz przez świadomie podejmowane wysiłki wychowawcze i katechetyczne, zmierzające do odpowiedniego uformowania osobowości dziecka i przygotowania go do odpowiedzialnego wypełniania ról społecznych³²

3. Udział ojca w katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym

Przyjmując, że wpływ wychowawczo-katechetyczny ojca na rozwój osobowy dziecka w młodszym wieku szkolnym jest znaczący, należy zastanowić się nad tym, co i w jaki sposób o tym wiodącym udziale ojca rozstrzyga. Pośród argumentów przemawiających za niekwestionowaną rolą ojca w katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym znaczące zdają się być wyjaśnienia II Synodu Plenarnego, który w rodzinie upatruje naturalne środowisko wychowania religijno-moralnego. Synod podkreśla, że „Kościół pragnie wychowywać przede wszystkim poprzez rodzinę, na fundamentie właściwego jej charyzmatu. To właśnie wychowanie religijne i katecheza udzielana przez matkę, ojca i starsze rodzeństwo czynią z rodziny prawdziwy podmiot ewangelizacji i apostołstwa. (...) Nawet wówczas, gdy w pewnej mierze [rodzice] powierzają te zadania instytucjom kościelnym, na przykład katechetom w szkołach państwowych czy prywatnych, szkołom prowadzonym przez diecezje, parafie lub zakony, to nadal i to w sposób czynny powinni pełnić swoją funkcję wychowawczą”³³ W tym kontekście uzasadnionym wydaje się stwierdzenie, że udział ojca w katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym ma dwojaki charakter: niezamierzony i zamierzony. Decyduje on o skuteczności katechezy związanej z przygotowaniem do sakramentu pojednania i I Komunii.

To właśnie dzięki ojcu Bóg staje się dla dziecka kimś widzialnym i dotykalnym. Dziecko w młodszym wieku szkolnym, poznając przymioty Boga i kształtując z Nim osobiste związki, wzoruje się na osobowości ojca. Budowa-

²⁹ W tych kwestiach odsyła się zwłaszcza do: E. Osewska, J. Stala, W kierunku katechezy rodzinnej, Kielce 2003.

³⁰ Z. Marek, Wychowanie do wiary, Kraków 1996, s. 95.

³¹ J. Augustyn, Przewodnik po ojcostwie, dz. cyt., s. 25.

³² M. Wolicki, Rola ojca w rodzinie, w: Horyzonty Ojcostwa, dz. cyt., s. 24-25.

³³ II Polski Synod Plenarny, Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie, w: II Polski Synod Plenarny (1991-1999), dz. cyt., 14.

niu poprawnych relacji z Bogiem oraz odnajdywaniu Jego śladów w otaczającym świecie sprzyja między innymi odczuwana przez ucznia bliskość ojca, zdobyte do niego zaufanie i poczucie bezpieczeństwa³⁴ Również zaufanie dziecka wobec własnego ojca jest istotnym elementem w pełnym przeżywaniu sakramentu pojednania. Brak więzi z ojcem, dystans i strach wobec niego, sprawia, że dziecko nie może odnaleźć własnej osobowej i chrześcijańskiej tożsamości, przejawia lękowe a niekiedy także wrogie nastawienie wobec Boga. W tej sytuacji ma trudności w uznaniu Boga jako Miłującego Ojca³⁵ Dlatego tak ważna jest osobowa więź dziecka z ojcem oraz jego świadectwo chrześcijańskiego życia. Dodatkowy, wyraźny, chociaż często spontaniczny i niezaplanowany, udział w katechizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym ma ojciec, który świadomie przeżywa własne ojcostwo w duchu wiary. Przewodniczenie modlitwie całej rodziny, w którą aktywnie włączają się dzieci, podejmowanie rozmowy z dziećmi o treści kazania, zainteresowanie się tematyką podejmowana na katechezie i podejmowanie rozmowy na ten temat, przeglądanie wraz z dzieckiem zeszytu do religii stanowi cenny element wsparcia katechetycznego, udzielanego przez ojca³⁶ W ten sposób ojciec dopuszcza dziecko do uczestnictwa w doświadczeniu Boga, którym żyje na co dzień, jak też w sposób naturalny dzieli się tym, co jest dla niego najwyższą wartością i istotnym elementem jego życia. Pod wpływem wiary ojca dziecko pełniej otwiera się na Boga i wykazuje duże zainteresowanie sprawami związanymi z katechizacją. Budzą się w nim pragnienia i potrzeby duchowe, które może zaspokajać nie tylko poprzez udział w szkolnym nauczaniu religii, nabożeństwach, Mszy Świętej oraz różnych spotkaniach parafialnych, lecz także w kontakcie z wierzącym ojcem. Coraz częściej jednak ojcowie wykazują obojętność religijną oraz brak zainteresowania sprawami wiary i wychowaniem religijnym dziecka. Usiłują nieraz gasić zapał dzieci. W tej sytuacji katecheta powinien przypominać rodzicom, iż mają uszanować pragnienia religijne swojego dziecka także wówczas, kiedy sami z rezerwą odnoszą się do spraw wiary³⁷

Obok takich, często niezamierzonych form zaangażowania ojca w katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym, na szczególną uwagę zasługują działania zamierzone. Zależą one od miejscowych tradycji i postawy rodziców wobec katechezy, od etapu edukacji religijnej oraz od warunków szkolnych

³⁴ Z. Marek, M. Szczęsny, B. Szoldra, T. Warchał, *Bóg w przedszkolu i szkole. Zarys katechezy przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Kraków 2000, s. 209-211.

³⁵ B. Mierzwiński, *Mężczyzna jako mąż i ojciec* – cz. I, „Katecheta”, 44(2000) nr 10, s. 23.

³⁶ B. Mierzwiński, *Mężczyzna jako mąż i ojciec. Postulaty pedagogiczne* – cz. II, „Katecheta”, 44(2000) nr 10, s. 26.

³⁷ J. Augustyn, *Przewodnik po ojcostwie*, dz. cyt., s. 33.

i parafialnych. Wymagają inicjatywy nauczyciela religii i wpisania w systematyczny program współpracy katechetycznej z rodzicami³⁸

Na szczególną uwagę zasługują formy zamierzone przez katechetę, związane z dalszym lub bezpośrednim przygotowaniem dzieci do sakramentu pojednania i I Komunii świętej. Najbardziej popularną formą pracy z ojcami są spotkania ukierunkowane na wzbogacanie ich wiedzy religijnej i pedagogicznej związanej z przygotowaniem dzieci do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. W praktyce mogą mieć one różne formy. Najczęściej są to comiesięczne spotkania grupowe prowadzone w formy warsztatów dla rodziców dzieci przygotowujących się do sakramentu pojednania i Eucharystii, spotkania rodziców dzieci pokomunijnych, Msze Święte inicjacyjne z aktywnym udziałem ojców i ich dzieci, nabożeństwa związane z przekazywaniem znaków religijnych³⁹

Ojcowie, nawet jeśli wcześniej nie wykazywali zainteresowania katechizacją dziecka, mają wobec nauczyciel religii mniej lub bardziej konkretne oczekiwania, związane z przygotowaniem do I Komunii świętej, a często zbudowane na podstawie stereotypów. Warunkiem wstępnym spotkań dla rodziców, jest więc zwrócenie szczególnej uwagi na rolę ojca w wychowaniu religijnym dziecka oraz w bezpośrednim przygotowaniu do sakramentu pojednania i Eucharystii. Kluczową sprawą staje się tu nieobronne nastawienie katechety wobec rodziców, jak też stworzenie okazji do wyrażenia wzajemnych oczekiwań i zarysowania planu współpracy oraz staranne przygotowanie merytoryczne i organizacyjne spotkań. W tym celu warto wykorzystać pierwsze spotkanie, w toku które należy przekazać rodzicom zamierzenia dotyczące pracy katechetycznej z dziećmi oraz ich ojcami i matkami. Tematyka kolejnych spotkań powinna, zależnie od poziomu rozwoju religijnego grupy rodziców, koncentrować się wokół ewangelizacji lub treści służących pogłębieniu wiary, z wyraźnym wyakcentowaniem chrześcijańskiego stylu życia w codzienności. Katecheta może też dostarczyć ojcom publikacji traktujących o ich udziale w wychowaniu religijnym dziecka⁴⁰. Ideałem byłoby powołanie zespołu: przygotowania do sakramentów, liturgicznego i pielgrzymkowego⁴¹

Ważne jest, by ojcowie zostali włączeni w przygotowanie liturgii np. komentarzy do czytań mszalnych, zredagowanie modlitwy wiernych i odczytanie jej wraz z dziećmi oraz przygotowanie darów i udział w procesji z darami. Można, uwzględniając zdolności muzyczne ojców, poprosić ich o przygotowanie wraz z dziećmi śpiewu. Inną formą zaangażowania ojców w katechizację

³⁸ Przypominają o tym m.in. autorzy „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” Zob. i por. PPK, s. 32.

³⁹ PPK, s. 33.

⁴⁰ M. Babuch, Jak współpracować z rodzicami „trudnych uczniów”? Warszawa 2002, s. 58-60.

⁴¹ Szerzej na ten temat pisze m.in. B. Pojawa, Dialog katechety z rodzicami dzieci katechizowanych, w: Dialog w katechezie, red. S. Kulpaczyński, Lublin 1998, s. 112-113.

dzieci w młodszym wieku szkolnym jest włączenie ich do przygotowania nabożeństwa pokutnego i celebracji liturgicznych. Tego rodzaju działania należy uzupełnić o formy angażujące ojców w wykonywanie wraz z dzieckiem zadań domowych, organizację dni skupienia, rekolekcji wielkopostnych i pielgrzymek oraz festynów czy pikników parafialnych, w których uczestniczą dzieci wraz ze swoimi rodzicami, proboszcz, nauczyciel religii, duszpasterze, dyrektor szkoły, wychowawca klasy i inni nauczyciele⁴²

4. Trudności i ograniczenia w zakresie współpracy ojca z katechetą

Efektywna współpraca katechety z ojcami dzieci w młodszym wieku szkolnym może przynieść dzieciom korzyści rozwojowe. Jest jednak działaniem trudnym, w niewielkim stopniu znajdującym zastosowanie w praktyce katechetycznej. Mimo istnienia oczywistej przesłanki wpływu ojca na integralne wychowanie dziecka coraz częściej jest on psychicznie nieobecny w rozwoju osobowym dziecka. Zajmuje się nim okazjonalnie lub działa w izolacji od szkoły i parafii, rzadziej natomiast współdziała z katechetą w wychowaniu religijnym dziecka. Największą przeszkodą jest słabość wiary, eliminowanie przez ojców z ich życia norm moralnych, regulujących życie małżeńskie i rodzinne zgodnie z zamysłem Bożym, jak też brak zainteresowania katechizacją dziecka, brak zaufania do nauczyciela religii, a nawet niechęć i wrogość w relacjach z katechetą⁴³. Dodatkowym czynnikiem niesprzyjającym zaangażowaniu ojca w katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym jest bardzo niekorzystny i krytyczny wizerunek Kościoła w środkach społecznego komunikowania. U niektórych ojców uczucie wrogości wobec katechety może być potęgowane przez negatywne doświadczenia z czasów, gdy sami byli uczniami.⁴⁴ Dlatego im przygotowanie do sakramentu pojednania i I Komunii świętej kojarzy się z zapamiętywaniem modlitw i treści katechizmowych, z podleganiem licznym ograniczeniom i wymaganiom. Jeszcze inną przyczyną nieprzychylnego odniesienia ojca do inicjatyw nauczyciela religii jest poczucie, że katecheci mają zbyt wysokie wymagania wobec niego i jego dziecka, że nie liczą się z możliwościami współczesnej rodziny i wychowanków. Zazwyczaj dzieje się tak, gdy ojciec dostrzega wyraźną niezgodność między jego wartościami i priorytetami wychowawczymi a wymaganiami nauczyciela religii. Niechęć wobec współdziałania z katechetą może być też skutkiem wcześniejszych kontaktów z nauczycielami religii starszych dzieci.

Wielu ojców współdziałanie z katechetą w przygotowaniu dziecka do sakramentu pojednania i I Komunii świętej uznaje jako zadanie skierowane do żony i matki ich dziecka. Twierdzą, iż nadmierne obciążenie pracą zawodową

⁴² M. Babuch, Jak współpracować z rodzicami „trudnych uczniów”, dz. cyt., s. 50-57, 61.

⁴³ II Polski Synod Plenarny, Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie, art. cyt., 27.

⁴⁴ Tamże, 24.

uniemożliwia lub ogranicza im zaangażowanie w różne formy spotkań katechetycznych dla rodziców. „Nie sprzyja temu także słabe zaangażowanie wielu ojców w proces wychowania religijnego⁴⁵”

W konsekwencji wszystkie wyżej wymienione ograniczenia utrudniają, a niekiedy udaremniają wszelkie porozumienie i współdziałanie nauczyciela religii z ojcami dzieci w młodszym wieku szkolnym. Są także wyzwaniem do poszukiwania nowych form i strategii współdziałania nauczyciela religii z ojcami katechizowanych uczniów.

Wnioski i postulaty katechetyczne

Opisane wyżej zaangażowanie ojca w katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym można określić mianem idealne. Jest ono, niestety, coraz rzadsze, ponieważ przesłanie katechetyczne wśród rodziców bardzo osłabło. Niejednokrotnie zdarza się, że „wielu, nawet praktykujących, pobożnych rodziców, nie potrafi (...) rozmawiać z dziećmi na tematy religijne – o Bogu, modlitwie, ani nawet o moralności, - uczuciowości, seksualności itp.⁴⁶” Wydaje się, iż pomimo wielu trudności i ograniczeń, z jakimi w praktyce katechetycznej spotykają się nauczyciele religii, trzeba podejmować inicjatywy angażujące nie tylko matki, ale także ojców w holistyczną katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym. Wymóg ten wynika z realizacji misji katechetycznej w szkole i parafii.

Dla wielu ojców nawet niezamierzone i krótkie spotkania z nauczycielem religii stwarzają okazję do refleksji nad swoją wiarą i wychowaniem religijnym dziecka. Możliwość udziału w spotkaniach grupowych dla rodziców dzieci przygotowujących się do sakramentu pojednania i Eucharystii inspiruje do spojrzenia z innej perspektywy na swoją relację z Bogiem oraz skonfrontowania własnych poglądów z opiniami innych osób mających dzieci w tym samym wieku. Wymiana doświadczeń i poglądów religijnych między rodzicami może być bardzo pożyteczna także dla katechety, gdyż pozwala mu poznać postawy rodziców – tak matek, jak też ojców – wobec wiary i sakramentów, ich poglądy na wychowanie religijne, co z kolei ułatwi mu rozumienie zachowań katechizowanych uczniów.

Konferencje czy spotkania realizowane metodą dialogu i dyskusji mogą przynieść wiele korzyści obu stronom, jednak pod warunkiem, że są dobrze przygotowane i prowadzone. Z tym wiąże się wymóg posługiwania się przez katechetę prostym, zrozumiałym językiem, dokładnego tłumaczenia terminów teologicznych i unikania ich nadużywania. Wskazane jest także posługiwanie

⁴⁵ II Polski Synod Plenarny, Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie, art. cyt., 23.

⁴⁶ J. Stala, Współpraca rodziny, szkoły i parafii w dziele wychowania, w: *Dydaktyka katechezy*, cz. I, red. J. Stala, Tarnów 2004, s. 347.

się licznymi przykładami, unikanie „teoretyzowania”, stwarzanie ojcom okazji do zadawania pytań, wygłaszania własnych komentarzy i do dzielenia się wątpliwościami. Jednocześnie katecheta powinien uważnie obserwować audytorium, by mieć pewność, że to, co mówi, jest zrozumiałe dla wszystkich.

Cennym uzupełnieniem spotkania jest rozdawanie rodzicom ulotek informacyjnych przygotowanych przez katechetę, związanych z podejmowaną problematyką i bezpośrednim przygotowaniem do sakramentu pojednania i Eucharystii lub też z celebrowaniem rocznicy I Komunii świętej. W związku z tym warto także zadbać o imienne zaproszenie ojców i matek na tego rodzaju spotkania, jak też o różnorodność form przekazu i wybór odpowiednich materiałów pomocniczych dla ojców.

Ideąłem byłoby przygotowanie tzw. informacji o postępach dziecka w przygotowaniu się do I Komunii świętej i podanie wskazówek, nad czym trzeba z dzieckiem popracować. Dla niektórych ojców lub matek takie arkusze mogą nie być wystarczająco jasne, dlatego po zakończeniu spotkania warto zarezerwować trochę czasu na krótkie rozmowy z rodzicami i poinformować ich o tym w trakcie rozdawania arkuszy.

Harmonijne współdziałanie między katechetą a ojcem wymaga zmiany sposobu widzenia relacji między szkołą i parafią a rodziną. Mimo wspólnego celu, jakim jest holistyczne wychowanie dziecka, nauczyciele, duszpasterze i rodzice coraz częściej działają równolegle, a niekiedy także konkurują ze sobą. W konsekwencji współdziałanie katechety z ojcami dzieci w młodszym wieku szkolnym postrzegane jest w kategoriach kontroli, oceny i współzawodnictwa. Jeśli pojawiają się trudności to ojciec rzadko próbuje je pokonać samodzielnie, a częściej natomiast przerzuca odpowiedzialność na żonę lub katechetę. Niejednokrotnie rodzice, w tym także ojcowie, uznają zasadę, zgodnie z którą wszystko, co wiąże się z przystosowaniem społecznym dziecka, z jego rozwojem emocjonalnym i zachowaniem, należy do zadań rodziców, jako odpowiedzialnych za wychowanie. Katecheta, jako specjalista od nauczania religii, jest natomiast odpowiedzialny za efekty kształcenia religijnego i przygotowania do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Taki, sztuczny podział kompetencji jest wygodny, gdyż zawęża zakres odpowiedzialności tak rodziców, jak też katechety. Nie służy jednak dobru katechizowanego ucznia, jego holistycznej edukacji, a w dalszej perspektywie pozbawia rodziców i katechetów możliwości koordynowania swoich poczynań wychowawczych i wzajemnego wsparcia.

Potraktowanie postulatów zaangażowania ojca w katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym jako dyrektywy do działania może przynieść wiele korzyści wychowawczych. Dzieci będą poddawane bardziej spójnym oddziaływaniom katechetycznym w rodzinie, szkole i parafii. Matki zyskają większe poczucie udziału ojca w wychowaniu dziecka i wpływu na przygotowanie do sakramentu pojednania i Eucharystii. Ojcowie, uczestnicząc w spo-

tkaniach katechetycznych i podejmując związane z tym zadania będą bardziej świadomi własnej roli w wychowaniu religijnym dziecka. Obecność i aktywność ojca w rozwoju religijnym utwierdza dziecko w słuszności życia wiarą i wspomaga nawiązanie osobowej relacji z Bogiem. Jest więc sprawą istotną, aby poszukiwać nowych form i sposobów zaangażowania ojców w katechizację dziecka w młodszym wieku szkolnym. Chodzi bowiem o to, aby dziecko miało dobre świadectwo życia religijnego nie tylko matki, lecz także ojca. Dzięki odpowiedzialnemu uczestnictwu ojca w holistycznej katechizacji dziecka możliwe staje się pełniejsze i bardziej skuteczne wspomaganie wychowanków w żywym doświadczaniu Chrystusa we wspólnocie Kościoła.